

ÎN LEGĂTURĂ CU DATAREA OLANELOR CU SEMNE ÎN RELIEF DESCOPERITE ÎN AȘEZĂRILE FEUDALE TIMPURII DIN DOBROGEA

În câteva așezări feudale timpurii din Dobrogea, cum sînt Isaccea (r. Tulcea), Bisericuța-Garvăn (r. Măcin), Capidava (r. Hirșova), Păcuiul lui Soare (r. Adamclisi), a apărut o serie de olane, a căror particularitate constă în aceea că pe partea lor convexă sînt realizate în relief diferite semne plasate de obicei într-un colț al olanelor, dintre care unele reproduc forma literelor grecești K, P, B și Δ (fig. 1 și 2). Datorită faptului că semnele reliefate reprezintă negativul literelor de pe tipar, P de pe olane apare totdeauna inversat adică Ψ^1 (fig. 1/4).

Dat fiind că nici unul dintre olanele găsite nu este întreg, dimensiunile lor s-au putut stabili numai cu oarecare aproximație. Unele au lungimea de circa 30 cm în timp ce altele au lungimea cuprinsă între 0,35—0,40 m. Lățimea măsoară circa 0,24 m, iar grosimea 0,02 m.

De cele mai multe ori, olanele sînt lucrate dintr-un lut nisipos, curat. Foarte rar se pot observa în pastă anumiți degresanți între care și o anumită cantitate de pleavă.

Din cauza apariției lor în număr mai mare în jurul bisericuței de la Garvăn, s-a presupus inițial că ele provin din acoperișul acesteia² și, în consecință, au fost datate în secolul XI. În anul 1952 însă, cercetîndu-se poarta exterioară a cetății, s-a observat că în zidurile laterale ale acesteia au fost folosite ca material de construcție și bucăți de astfel de olane. Admițîndu-se la acea dată că poarta exterioară a fost construită în secolul VI, s-a emis părerea că și olanele cu semne reliefate aparțin aceleiași epoci³. De aci, implicit și încheierea că olanele din jurul bisericuței n-au nici o legătură cu aceasta⁴. La aceeași datare s-a oprit și colectivul arheo-

---

¹ De altfel, din aceleași motive și celelalte litere ar trebui să apară pe olane inversate. Ele pot fi însă privite corect prin simpla inversare a poziției olanelor.

² Șantierul Garvăn-Dinogelia, în *SCIV*, 1—2, 1953, p. 262.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

logic care, în anul 1953, a recuperat de la sătenii din com. Slava Rusă (r. Histria) 14 olane dintre care 13 aveau diferite semne în relief¹ (fig. 2). Dat fiind că aceste olane proveneau — după informația localnicilor — din zidurile cetății Ibida, ele au fost datate în secolul VI², plecându-se de la

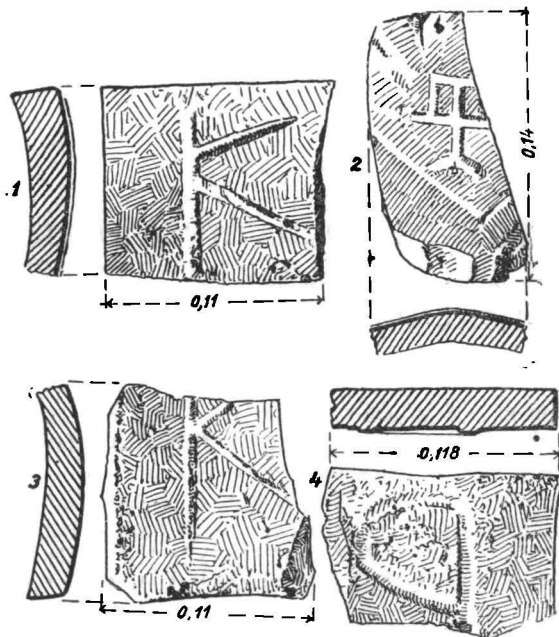

Fig. 1. — Fragmente de olane cu semne în relief:
1, 4, Bisericuța-Garvân; 2, Noviodunum-Isaccea;
3, Păciul lui Soare.

convingerea că ultimele vestigii materiale din lăuntru al acestei cetăți sînt cel mai tîrziu din secolul VI. Convingerea era motivată, între altele, de constatarea că în nici unul din cele trei secțiuni executate în preajma cetății nu s-a găsit vreun indiciu din epoca feudală timpurie.

Înmănunchierea tuturor datelor de ordin stratigrafic și coroborarea lor cu observații indirecte, legate de realitățile din așezările romane sau romano-bizantine și feudale timpurii, sînt de natură fîsă să ducă la o altă clasare a acestor olane.

Căci, dacă ele s-ar data în secolul VI, atunci ar fi trebuit ca măcar în cetatea de la Bisericuța-Garvân, să fi fost găsite asemenea olane în nivelul de viețuire din sec. VI. Or, situația aceasta n-a fost întîlnită nicăieri în așezarea mai sus-amintită. Aceași constatare este valabilă și pentru așezarea de la Capidava. Cele două olane descoperite și care au ca semn litera K provin din stratul feudal timpuriu. În plus, trebuie reținut faptul, că dacă aceste olane s-ar data în secolul VI, în mod necesar ele ar fi

¹ Radu Vulpe, *Șantierul arheologic Histria*, în *SCIV*, 1—2, 1954, p. 114, fig. 34 și 35.

² *Ibidem*, p. 112.

trebuie să apară la Histria, Adamelisi, Ulmetum, Callatis, și în celelalte obiective din epoca romano-bizantină din Dobrogea, fapt care nu este confirmat în nici una dintre aceste așezări. Dimpotrivă, două olane al căror semn este reprezentat de litera K au fost găsite la Păciul lui Soare

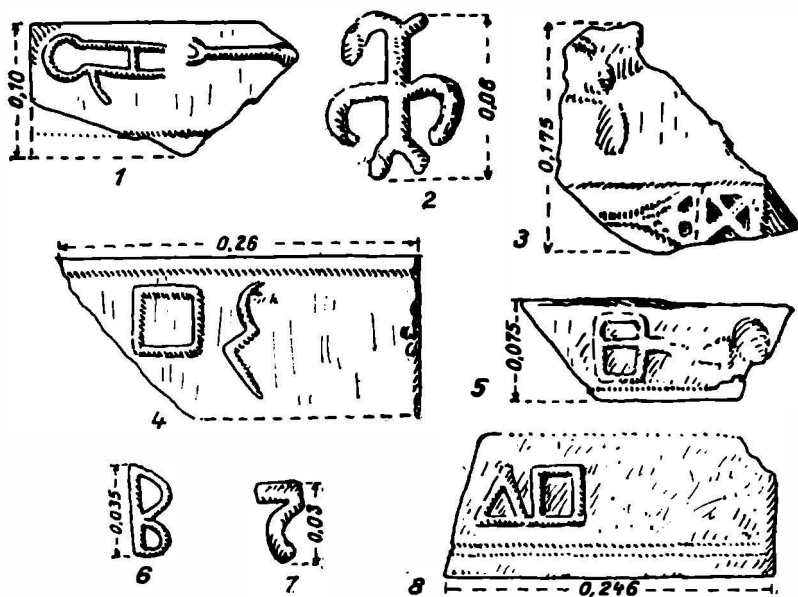

Fig. 2. — Semne în relief pe olane descoperite la Ibida-Slava Rusă.

unde, după cum s-a dovedit, nu există un nivel de viață din epoca romano-bizantină. Alte două olane având ca semn litera K provin din acoperișul bisericii nr. 37 de la Pliska¹. Olane din epoca feudală timpurie având ca semn aceeași literă se întâlnesc de asemenea foarte des la Kersones².

Numărul oanelor cu diferite semne în relief este foarte mare în această așezare³. Semnele care se găsesc pe olanele din R. P. Bulgaria sînt realizate prin apăsarea unui bețișor sau a degetului în pasta crudă⁴.

¹ Stamen Mihailov, *Археологически материали от Плиска (1948—1951г.)*, în *Izvestiia-Institut*, XX, Sofia, 1955, p. 53, fig. 6—7.

² A. L. Iakobson, *Средневековый Херсонес, (XII—XIV вв.)*, *МИА*, 17, 1950, p. 119, fig. 85^a.

³ *Ibidem*, *passim*.

⁴ Olane cu semne incizate s-au găsit între altele în sectorul G de la Pliska, Stamen Mihailov *op. cit.*, p. 122, fig. 60 și p. 123, fig. 61. Alte olane provin de la mănăstirea Vâlkașina de lângă Preslav, vezi Liuba Ogenova și Sonia Gheorghieva, *Разкопките на манастира под Вълчашина в Преслав*, în *Izvestiia-Institut*, XX, Sofia, 1955, p. 384, fig. 9 și fig. 10; de asemenea și în ruinele citorva biserici de la Preslav, vezi Stancio Stancev, *Три новоразкрити църкви в Преслав* în *Разкопки и Проучвания*, III, Sofia, 1949, p. 90, fig. 20,

Ținând seama de cele expuse mai sus, înclinăm să credem că nici olanele de la Slava Rusă nu pot data dintr-o vreme anterioară sec. X. Faptul că în săpăturile efectuate în afara incintei romane de acolo nu s-a găsit nici o urmă de viețuire din epoca feudală timpurie, nu poate constitui un argument peremptoriu pentru datarea olanelor cu semne în relief în secolul VI. Este adevărat că urme din epoca feudală timpurie, cu excepția olanelor menționate, nu s-au găsit în interiorul zidului de incintă. Dar aceasta se poate datora faptului că acolo nu s-au executat săpături. Așadar, pentru precizarea datării olanelor de la Slava Rusă sînt necesare săpături în interiorul cetății. În sprijinul datării propuse de noi a olanelor de la Ibida, pledează asemănarea unora dintre semnele lor cu cele de pe unele olane de la Kersones. Este vorba de semnele Δ , B și Σ^1 . Semnul B se reîntâlnește ca semn, scrijilat pe umerii unei amfore din secolele X—XI de la Bisericuța-Garvăn ².

Interesant de reținut faptul că semnul K de pe olanele din Dobrogea se întâlnește și ca marcă de olar pe fundul cîtorva vase feudale timpurii de la Capidava ³ și Bisericuța-Garvăn ⁴. Același semn este scrijilat cîteodată și pe umerii amforelor de la Bisericuța-Garvăn, datînd din aceeași epocă ⁵.

Cît privește semnul Ψ (P întors), și acesta își găsește o analogie sub forma unei scrijilituri făcută în pasta arsă a unei amfore feudale timpurii de la Capidava. Semnul se întâlnește mai des pe olanele din Kersones datate în secolele XI—XII. Semnul B se întâlnește, de asemenea, frecvent ca marcă de olar în așezările de la Bisericuța-Garvăn, Isaccea și Troesmis ⁶.

Faptul că olanele cu semne în relief nu se găsesc nicăieri în nivelul de viețuire din epoca romană sau romano-bizantină și că ele apar totdeauna în nivelurile feudale timpurii, cît și împrejurarea că unele dintre semne ca B, K și Ψ , Δ se întîlnesc și ca mărci de olar sau ca semne de proprietate pe ceramica acestor niveluri, constituie tot atîtea argumente în sprijinul datării olanelor în epoca feudală timpurie. Dacă ținem seama de indicile stratigrafice ⁷ de la Păcuilui lui Soare datarea trebuie restrînsă la ultimul pătrar al sec. X și la primii ani ai secolului următor, adică tocmai în epoca de început a recupărării Dobrogei de către bizantini.

Săpăturile efectuate în așezările feudale timpurii din Dobrogea oferă date suficiente care dovedesc că o dată cu instaurarea noii adminis-

p. 91, fig. 21; apoi în imediata apropiere a Preslavului, vezi Stancio Stancev, *Разкопки по десния бряг на р. Тичя в Преслав през 1951—1952 г.*, în *Izvestiia-Institut*, XX, Sofia, 1955, p. 423, fig. 5. Între olanele din acest loc se găsesc și unele care au ca semn litere grecești ca T, X ș. a.

¹ A. L. Iakobson, *op. cit.*, pentru Δ vezi p. 133, pl. 10, 148; pentru B, vezi p. 120, fig. 85^a; pentru Σ vezi p. 120, fig. 85^a, 139.

² I. Barnea, *Amforele feudale de la Dinogetia*, în *SCIV*, 3—4, 1954, p. 517, fig. 2/6.

³ Gr. Florescu și colaboratori, *Capidava*, vol. I, 1958, p. 218, pl. XXXI, 6 și p. 219, fig. 114, 30.

⁴ Gh. Ștefan și colaboratori, *Șantierul Garvăn-Dinogetia*, în *SCIV*, 1—2, 1953, p. 251 și fig. 14.

⁵ I. Barnea, *op. cit.*, p. 617, fig. 2/11 și p. 576, fig. 5/17.

⁶ Vezi această pagină, nota 2.

⁷ Gh. Ștefan și colaboratori, *Șantierul Bisericuța-Garvăn*, în *Materiale*, V, 1959, p. 572.

trații, bizantinii s-au grăbit să întărească linia Dunării (poate și unele centre din interiorul Dobrogei) în vederea apărării împotriva atacurilor populațiilor migratorii — la acea dată — pecenegii. Pentru aceasta, ei au refolosit o bună parte dintre vechile cetăți romane.

Astfel, la Biseriçuța-Garvăn după ce au nivelat dărîmăturile scoase din turnuri și din interiorul cetății, bizantinii au reparat și unele ziduri¹ așa cum au făcut cu intrarea principală². Adăugirea exterioară a porții, la construirea căreia au fost folosite și bucăți de olane cu semn în relief, datează nu din secolul VI, așa cum s-a crezut mai demult, ci din secolul X³. La Capidava, de asemenea, se știe precis că bizantinii au construit în secolul X un zid de incintă⁴, în timp ce în insula Păcuiul lui Soare, tot în aceeași vreme, a fost ridicată din temelie o nouă cetate. Pe măsură ce se vor extinde cercetările arheologice sperăm că dovezile se vor înmulți. Deja există indicii care permit să se presupună, încă de pe acum, că bizantinii au folosit și cetățile romane de la Troesmis-Iglița, Arrubium-Măcin și Noviodunum-Isaccea.

Această intensă activitate de renovare a unor cetăți mai vechi și de construire a altora noi, reclama un avansat stadiu de dezvoltare a meșteșugurilor legate de tehnica constructivă. Între acestea un loc deosebit îl va fi ocupat și fabricarea cărămizilor. Din păcate, în actualul stadiu al cercetărilor nu se pot aduce precizii asupra cărămidărilor și cu atât mai puțin asupra raporturilor dintre aceste ateliere și autoritatea politico-militară.

În ceea ce privește semnele de pe olane, este greu de precizat ce semnificație vor fi avut ele. După toate probabilitățile ele ar putea indica proprietatea celor care le-au produs. Unii cercetători sînt de părere că literele de pe olane ar reprezenta inițiala numelor proprietarilor de cărămidării. În cazul cînd această ipoteză va fi confirmată prin noi descoperiri, va trebui să admitem că olandele cu litere grecești provin din cărămidării ai căror proprietari erau greci. Nu este exclus însă ca în anumite împrejurări o parte din olane să fi provenit din cărămidării ai căror proprietari nu erau greci. Așa s-ar putea explica unele olane de la Ibida-Slava Rusă, ca și un exemplar de la Noviodunum-Isaccea, care au ca semn nu litere grecești, ci diferite semne, asemănătoare cu mărcile de pe ceramica feudală timpurie.

În concluzie, părerea noastră este că, indiferent de originea etnică a celor care produceau olane, practica fabricării lor este de origine bizantină. Căci numai așa se poate explica de ce ele apar exclusiv în regiunile stăpînite de bizantini sau care au fost în contact direct cu Bizanțul.

PETRE DIACONU

¹ Gh. Ștefan și colaboratori, *Șantierul Biseriçuța-Garvăn*, în *Material*, V, 1959, p. 572.

² Această ipoteză este împărtășită și de prof. Gh. Ștefan, care a făcut săpături în anul 1958 într-unul din turnurile de la poarta cetății de la Biseriçuța-Garvăn.

³ Aci e locul să se specifice că ipoteza formulată mai de mult precum că olandele cu semne în relief descoperite în preajma Biseriçuții de la Garvăn provin din acoperișul acestora și părăsită apoi, rămîne totuși valabilă.

⁴ Gr. Florescu și colaboratori, *op. cit.*, p. 135 și urm.

В СВЯЗИ С ДАТИРОВАНИЕМ ЧЕРЕПИЦ С РЕЛЬЕФНЫМИ ЗНАКАМИ, НАЙДЕННЫХ В ДОБРУДЖСКИХ РАННИХ ФЕОДАЛЬНЫХ ПОСЕЛЕНИЯХ

КРАТКОЕ СОДЕРЖАНИЕ

В этой статье говорится о черепице с рельефными знаками, найденной в добруджских поселениях Бисерикуца-Гарван, Новиодунум-Исакча, Капидава, Пякуйул-луй-Соаре и Ибида.

Автор считает, что эта черепица относится к концу X и началу XI вв. и, следовательно, опровергает прежнее датирование, по которому такая черепица относилась к VI в. Поддерживая ее датирование X—XI вв., автор основывается на том, что многие из знаков на черепице имеют аналогию с гончарными клеймами на ранней феодальной керамике и с знаками на ранней феодальной черепице в Херсонесе и Народной Республике Болгария.

В то же время автор базируется и на том, что такая черепица не была обнаружена ни в одном из римско-византийских поселений с культурным слоем VI в.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — Обломки черепицы с выпуклыми знаками: 1, 4, Бисерикуца-Гарван; 2, Новиодунум-Исакча; 3, Пякуйул-луй-Соаре.

Рис. 2. — Выпуклые знаки на черепицах, найденных в Ибида-Слава-Русь.

À PROPOS DE LA DATE DES TUILES PORTANT DES SIGNES EN RELIEF, DÉCOUVERTES DANS LES STATIONS FÉODALES DE LA PREMIÈRE ÉPOQUE, EN DOBROGEA

RÉSUMÉ

L'article est consacré aux tuiles creuses, portant des signes en relief, découvertes à Biseriçuța-Garvăn, Noviodunum-Isaccea, Capidava, Păciul lui Soare et Ibida, toutes, stations de la Dobrogea.

L'auteur estime que ces tuiles datent de la fin du Xe siècle et du début du XIe, et non pas du VIe siècle comme on l'avait à tort établi. A l'appui de cette chronologie, des Xe — XIIe siècles, il invoque le fait que, parmi les signes figurant sur ces tuiles, nombreux sont ceux qui trouvent leurs analogies dans les marques de potier apposées sur la céramique de la première époque féodale ainsi que sur les tuiles de la même époque, trouvées à Kherson et en Bulgarie.

L'auteur excipe également du fait que l'on n'a jamais trouvé de tuiles de cette sorte dans les stations romano-byzantines ayant une couche de civilisation du VIe siècle.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — Fragments de tuiles creuses, à signes en relief. 1 et 4, Bisericuța-Garvăn ; 2, Nov odunum-Isaccea ; 3, Păcuilui Soare.

Fig. 2. — Signes en relief sur des tuiles découvertes à Ibida-Slava Rusă.
